

Üszögös Szent Péter.

A népi kalendáriumnak nevezetes napjai, az ú. n. *jeles napok* között az érdekesebbek egyike *Üszögös Szent Péter napja*, mely február 22-ére esik. A népi magyarázat szerint azért van ennek a Szent Péter napnak *üszögös* jelzője, mert ha ezen a napon ilyen vagy olyan az idő (más-más vidék szerint pl. megdördül az ég, vagy esik az eső stb.), akkor abban az esztendőben a gabonafélék vagy egyéb vetemények *megüszögösödnek*. Vegyük ezt egyelőre tudomásul, azután nézzük meg, tulajdonképpen mit ünnepel ezen a napon az egyház.

A február 22-ére eső egyházi ünnepnek a hivatalos latin neve *Antiochiae Cathedra sancti Petri Apostoli*, vagyis Szent Péter antiochiai székhelyének ünnepe. Ennek az elnevezésnek a megértésére tudni kell, hogy Szent Péter elsőbbsen mint Antiochia püspöke volt a kereszténységnek látható feje, Jézus Krisztus földi helytartója. Antiochiai székhelye (kb. 35-ben) a kereszténység történetében igen fontos időpont, azért szentel emlékezetének külön napot az egyház. Éppúgy megemlékezik római székhelyéről (43 körül) is, melynek emlékét január 18-án üli. Hivatalos neve: *Cathedra sancti Petri Apostoli, qua primum Romae sedit*. Régi magyarul: *Szent Péter Széki Romában*. (Ezekre és az alábbi ünnepnevekre l. Velledits Lajos tanulmányos dolgozatát a MNy. VIII. kötetében).

Az *Antiochiae Cathedra sancti Petri Apostoli* ünnepnév legrégebbi magyar fordítását a Münchener-Codex naptárában olvashatjuk: *Scent peter zecbe vlete*. Az Érdey-Codex szerint: *Zent Pether Apostol zekben való ffel magasztatása*, a Debreceni-Codexben: *zent petörnek zekös Innepé*. Nézetem szerint igaza van Mátyás Flóriánnak (NyK. III, 353) és Velledits Lajosnak (MNy. VIII, 208) abban, hogy ez utóbbi kifejezésben előforduló *zekos* [= székö] szó volt a mai, de már a régiségben is meglévő *üszögös* jelzőnek a csírája. De azt már nem hiszem, hogy a *székö*s *Szent Péter*-ből lett volna az *üszögös Szent Péter*. Hanem úgy gondolom, hogy amint voltak ilyen ünnepnevek: *Vrnak kórnekezete*, *Máriának zepletelen foganattya*, *zuz Maria tisztolattya*, *Zent Pal meg terölése*, *Zent Pal Apostol megh fordulattya*, *Vrnak menyibe menetele*, *S. Janus olayban főzete* (ma *Olajban főzött Szent János*), *Zent Petör vasa zakadattya* (ma *Vasas Szent Péter*), *Zent Janus baptista nyaka vágása* stb., bizonyosan kellett lennie ilyeneknek is: *Zent Petör zekössege*, vagy *Zent Petörnek ű zekössege*. Ez a kifejezés azután egy idő múlva elhomályosult, nem értették; hogy érthetővé válják, népetimo-

lógiaival *Szent Péternek üszögössége* lett belőle. Azt a Szent Pétert pedig, akinek *üszögössége* van, egész természetesen megilleti az *Üszögös Szent Péter* elnevezés. A február 22-i egyházi

ünnepnek már a Winkler-Códexben (1506.) *Vzõghes zent petõr Apastal* a neve. Azóta mindmáig többfelé így nevezi a nép.

Az *üszök* ~ *üszög* a régiségben nemcsak szenesedõ fát, aztán ehhez hasonló bizonyos növényi betegséget jelentett, hanem emberi betegséget is (ma is mondják: *üszkösödik* a seb, *el-üszkösödik* a sebesült tag). Nem csoda tehát, hogy a szegény *Üszögös Szent Pétert* valamilyen beteges, csunya szentnek képzeltek a régi magyarok. Ezt a véleményt illetõleg egy nagyon érdekes adatot olvastunk Teleki Mihály levelezésében.

Mielõtt ez a késõbbi nagy államférfi, akit azonban még a jóakarói sem mondhattak daliás szépségû embernek, elsõ feleségét, a korán elhunyt Pekri Zsófiát megkérlette volna, Veér György és Veér Zsigmond nevû atyafiainak szívességéhez fordult, hogy járjanak közben rokonuknál az õ érdekében. A félkért atyafiak hajlottak a szóra és ízes magyar humorral így számolnak be megbízójuknak a fontos küldetés eredményérõl: „Kegyelmed reánk bizottatott dolgairúl beszélgettünk mind né-nénkkel [Veér Krisztinával], mind hugunkkal [Pekri Zsófiával], de mi semmi ó [így!] dolgot végbe nem vihetünk, mert a z mi hugunk iszonyú finnyás, azt mondja, hogy ű olyan *üszögös szempéter forma emberhez* nem megyen, mint Kegyelmed. Mindazáltal addig hányók-vetõk hetvenhét féle mesterségünket, felelünk felõled, hogyha *rút vagy is*, de emberséges vagy, szolgálatra való legény vagy [= szép elõmeneteled lesz] s minekünk az atyafiaknak tetszel. Azért, édes kedves Öcsém uram, mindaddig fáradoztunk az Kegyelmed dolgaiban, noha nehezen, de annyira vivõk bátyám urammal az hugunkat, hogy Kegyelmed már bátorságosan ide jöhet látni [= leánynézõbe] jó reménység alatt“ (I, 356. 1659).

A nép ma már másként érti az *üszögös* jelzõt az *Üszögös Szent Péter* ünnepnévben. A régi felfogás szerint ez a szent voltaképen *Üszögõthozó Szent Péter*, mert napjának rendellenes idõjárása üszögõt hoz a vetésre. Ez az érdekes alakulású ünnepnév tehát termésjósló babonás vélekedés alapjává lett. A név szülte a babonát. Erre a jelenségre még más példa is akad a népi hiedelmek között. Ilyen az is, hogy a *fekete héten*, vagyis a nagyhéten nem jó krumplit ültetni, mert a gumók megfeketednek.

A borsodmegyei palócoknál már nemcsak az *Úszögös Szent Péter* jelzőjének az eredete homályosodott el, hanem ennek a szentnek február 22-ével való kapcsolata is. Ők ugyanis április 29-ét, Veronai szent Péter vértanu ünnepét nevezik *Úszögös Péter nap*-nak, és ezen a napon nem vetnek, mert gazos lesz a búza. (Ethn. XXII, 298). A februári Péterről azt tartják, hogy megmutatja Józsefet. Ha t. i. február 22-én hideg van, akkor József napján (március 19) enyhül, ellenkező esetben fagy (Nyr. XXXII, 454).

Csefkó Gyula.

Trádor.

Elavult tájszó, melyről Czuczor-Fogarasi Nagy Szótárában ezt olvassuk: „Három nyüstös csinvat.* A német *Dreidrath*-ból módosult szó. Eléjön Csuzinál; de már egészen kiment a szokásból“. Régebben is ritka használatú lehetett, mert a NSz.-on és a NySz.-ban is idézett Kresznericsen kívül tudtommal még csak Dankovszkyban fordul elő. De akármilyen jelentéktelen eleme is nyelvünk szókészletének, a magyar nyelvtudomány szempontjából nagyon érdekes.

Hogy német jövevényszó, abban CzF.-éknak kétségtelenül igazuk van. De szókezdő *t*-je miatt természetesen nem az irod. ném. *Dreidrath*, hanem a zöngétlen [D]-vel kezdődő hazai ném. nyj.-i *Dráidrát* alak átvétele. Az *ai* helyén álló magy. *á* nem akadály a feltevésnek, mert számos más esetben is (jövevényszavakban is, eredetiekben is) megfigyelhetjük, hogy az *ai* kettőshangzónak csökkentett nyomatékú *i*-je kiesett és pótlásául megnyúlt a megelőző rövid *á*. Pl. (csak néhány német jövevényszót idézve ez alkalommal) *viertteil* > R. *fértál* (> *fértály*), *bleiweiss* ~ *plajbász*, *einschläg* > N. *ánslóg* 'kénlap', *Eisig* esn. > N. *Azik* (MNy. XXV, 104), *zapfenstreich* > N. *capistrák*, *firneiss* > N. *firnác*, *reitschul* : N. *rácsuloz*, *butterteig* ~ N. *puterák* stb. De hogyan értsük meg azt, hogy a ném. *drát* szóvégnak a magyar szóban *dor* szóvég felel meg? Szabályosan ugyanis, mivel a ném. *á* helyébe hanghelyettesítéssel *ó*-nak kellett volna lépnie (vö. pl. hazai ném. *drát* > *drót*, *gráf* > *gróf*, *schwäger* > *sógor*, *spenât* > *spénót* stb.), magy. **trádrót* alakot kelleme várnunk. Hogyan lett ebből *trádor*?

Ennek megértéséhez először is tudnunk kell, hogy az emberi lélek működése bámulatraméltó ugyan, de korántsem mindig tökéletes. Még a legműveltebb emberrel is megesis néha,

* *Csinvat* bizonyos vászonfajtának a neve.